

Flygtningenævnets baggrundsmateriale

Bilagsnr.:	451
Land:	Iran
Kilde:	Det svenske Regeringskansliet, Utrikesdepartementet
Titel:	Mänskliga rättigheter i Iran 2010
Udgivet:	7. juli 2011
Optaget på baggrundsmaterialet:	31. august 2011

REGERINGSKANSLIET

Denna rapport är en sammanställning grundad på Utrikesdepartementets bedömningar. Rapporten kan inte ge en fullständig bild av läget för de mänskliga rättigheterna i landet. Information bör sökas också från andra källor.

Utrikesdepartementet

Mänskliga rättigheter i Iran 2010

ALLMÄNT

1. Sammanfattning av läget för de mänskliga rättigheterna

Situationen för de mänskliga rättigheterna i Iran är fortsatt mycket allvarlig. Den till viss del positiva utvecklingen i början av 2000-talet har på ett tydligt sett brutits. Sedan presidentvalet i juni 2009 har en tydlig försämring skett och de medborgerliga och politiska rättigheterna har drastiskt inskränkts. Personer som utmanat och kritiserat regimen har hotats, dömts till mycket långa fängelsestraff och i vissa fall avrättats. Vanliga medborgares möjligheter att åtnjuta sina rättigheter och att påverka samhället och sitt eget liv har beskurits. Samtidigt har splittringen mellan staten och vissa befolkningsgrupper djupnat. Irans etniska och religiösa minoriteter fortsätter att diskrimineras.

Landets ekonomiska situation har förvärrats vilket sammantaget med statens bristande förmåga och engagemang att mildra de negativa effekterna har lett till ökad inflation och tilltagande arbetslöshet. Korruptionen är omfattande och utgör ett allvarligt samhällsgissel. Fattigdomen är utbredd och framför allt flyktingar lever helt utanför de ringa trygghetssystemen. De ekonomiska klyftorna i landet är stora och statens företrädare gör endast små insatser för att förbättra medborgarnas situation.

En liten krets bland de styrande samhällsskikten kan sägas leva ett liv utan inskränkningar i sina rättigheter. Vissa samhällsgrupper, främst religiösa och etniska minoriteter, ansätts hårt av regimen för att stävja eventuella separatistiska tendenser och andra frihetsyttringar vilka skulle kunna sätta regimen ställning på spel. Statsreligionen och offer temat sedan kriget med Irak på 1980-talet används flitigt som förevändning för att legitimera förtryck av opposition och olik tankande.

Även om Iran har anslutit sig till flera av FN:s konventioner om mänskliga rättigheter finns stora brister i tillämpningen av dessa. Lagstiftningen åsidosätts eller tillämpas ofta med politisk eller religiös hänsyn. Den enskildes möjligheter att skydda sig mot kränkningar och övergrepp är små. I praktiken är principen om allas likhet inför lagen inte garanterad. Liksom tidigare fortsätter myndigheternas förtryck av den religiösa bahai-minoriteten.

Under 2010 har kontrollen och repressionen på universiteten ökat. Flera studentaktivister har gripits på vaga grunder och dömts till hårda fängelsestraff. Politiska dissidenter, regimkritiska journalister, intellektuella, MR-advokater, fackliga aktivister och aktivister för kvinnors rättigheter har under året i ökad utsträckning trakasserats, förföljts och gripits.

Framtida osäkerhet råder kring ett flertal områden i det iranska samhället vilka kan komma att skapa en ytterligare försämrad situation för efterlevnaden av de mänskliga rättigheterna. Exempelvis kan en eskalering av den internationella konflikten kring Irans kärntekniska program, effekterna av nuvarande och eventuellt kommande sanktioner samt interna stridigheter om makten över statsapparaten och dess tillhörande ekonomiska intressen komma att få betydande konsekvenser. Den ekonomiska situationen kan komma att förvärras då nuvarande omfattande subventionssystem på basvaror gradvis avskaffas med risk för ytterligare inflation och fattigdom som följd.

2. Ratifikationsläget beträffande de mest centrala konventionerna om mänskliga rättigheter samt rapportering till FN:s konventionskommittéer

Iran har ratificerat följande konventioner:

- Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR)

- Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR)
- Konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering, Convention on the Elimination of all forms of Racial Discrimination (ICERD)
- Konventionen om barnets rättigheter, Convention on the Rights of the Child (CRC)
- Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, Convention on the Rights of Persons with Disabilities
- Flyktingkonventionen, Convention Relating to the Status of Refugees
- Tilläggsprotokollet (1966) för Flyktingkonventionen

Iran har signerat men ej ratificerat följande konventioner:

- Tilläggsprotokollet om barn i väpnade konflikter för Konventionen om barnets rättigheter, (OP-CRC-AC)
- Tilläggsprotokollet om handel med barn och barnpornografi för Konventionen om barnets rättigheter, (OP-CRC-SC)
- Romstadgan för internationella brottmålsdomstolen, International Criminal Court (ICC)

Iran har varken signerat eller ratificerat följande konventioner:

- Tilläggsprotokollet om enskild klagorätt för Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (ICCPR-OP 1)
- Tilläggsprotokollet om avskaffandet av dödsstraffet för Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (ICCPR-OP 2)
- Tilläggsprotokollet om enskild klagorätt för Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (ICESCR-OP 1)
- Konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor, Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW)
- Tilläggsprotokollet om enskild klagorätt för Konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor (OP-CEDAW)
- Konventionen mot tortyr, Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CAT)
- Tilläggsprotokollet om förebyggande av tortyr för Konventionen mot tortyr (OP-CAT)

- Konventionen mot påtvingade försvinnanden, Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearances

Iran har ännu inte ratificerat Konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor (CEDAW), Konventionen mot tortyr (CAT) och Konventionen mot påtvingade försvinnanden.

Tilläggsprotokollet om barn i väpnade konflikter (OP-CRC-AC) och Tilläggsprotokollet om handel med barn och barnpornografi (OP-CRC-SC) för Konventionen om barnets rättigheter har skrivits under men ratificeringsprocessen har ännu inte inletts. Iran har reserverat sig mot att följa Tilläggsprotokollet om barn i väpnade konflikter för de fall det strider mot landets religiösa lagar.

Under 2003 och 2005 besökte sex av FN:s specialrapportörer för mänskliga rättigheter Iran. Sedan dess har inga ytterligare besök genomförts. Flera av de centrala rekommendationer som besökande rapportörer har lämnat har inte implementerats.

MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

3. Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Tortyr, kroppsbestraffning och förnedrande behandling förekommer trots att det är förbjudet enligt den iranska konstitutionen.

Rapporter från trovärdiga källor talar om systematisk fysisk och psykisk tortyr, förnedrande behandling och i vissa fall även våldtäkt i landets fängelser och häkten.

Uppgifter cirkulerar om ett flertal fall där sjuka personer i fängsligt förvar nekas vård och medicinsk behandling.

Politiska fångar placeras i fängelseceller tillsammans med vanliga kriminella och sjuka, även smittbärande, personer.

Som extra bestraffning förekommer placering i isoleringscell.

Spöstraff verkställs i stor utsträckning, inte sällan mot unga. Denna bestraffning utmäts ofta för sedlighetsbrott, som fritt socialt umgänge och alkoholkonsumtion. Personer som anklagas för politiska brott eller för brott mot statens säkerhet utsätts ofta för spöstraff innan de döms till fängelse- eller dödsstraff.

Amputationer av händer, tungor och ögon förekommer som bestraffning. Under 2010 har tretton kända fall av amputationer genomförts.

Förhållandena i fängelserna är svåra och inga märkbara förbättringar har skett. Tillträde för besök till fångar för familjemedlemmar och advokater är begränsat. Detta förhållande gäller, Wien-konventionen till trots, även för ambassader som önskar besöka fängslade landsmän.

Personer som har besökt fängelser vittnar om hur flera fångar trängs i små celler med dåliga sanitära förhållanden och undermålig kost. Det förekommer att fångar inte har delgivits formell dom och inte fått veta hur långt deras fängelsestraff är. Antalet politiska fångar är svårt att uppskatta. Bland dessa finns ledare för studentrörelser, journalister och advokater som arbetat med för regimen misshagliga personer.

Ett flertal fall där fängslade personer avlidit efter misshandel är kända. Endast få av dessa fall blir föremål för rättsliga åtgärder.

4. Dödsstraff

Dödsstraff utdöms i Iran för mord, väpnat rån, våldtäkt, hädelse, sexuella brott och allvarliga narkotikabrott, liksom brott mot den nationella säkerheten, förräderi och andra högmålsbrott. Några exakta uppgifter om antalet avrättade finns inte att tillgå och ett flertal olika uppskattningar finns. Amnesty International har rapporterat att minst 252 personer avrättades i Iran under 2010. För 2009 är Amnesty Internationals uppgifter att minst 388 personer avrättades. Mörkertalet är dock troligen avsevärt. Officiellt hävdas att många av dödsdomarna är relaterade till narkotikabrott. Dödsstraffen verkställs normalt genom hängning vilket ibland sker inför offentlig publik. Dödsstraff genom så kallad stening förekommer, men sällan. Enligt vad som är känt så skedde den senaste steningen i maj 2009 då en man avrättades i Rasht.

Det kan på goda grunder misstänkas att dissidenter ibland elimineras genom att en domstol dömer dem till döden för till exempel narkotikabrott.

Avrättning av personer som begått brott som minderåriga förekommer. Normalt avvaktar man tills personen blivit myndig till dess att straffet verkställs. Sedan 1990 är cirka 50 sådana fall kända.

Följande fall har väckt stor internationell uppmärksamhet.

- Delara Darabi avrättades den 1 mars 2009 för ett mord begånget som 17-åring tillsammans med sin pojkvän.
- Behnoud Shojaei avrättades 11 oktober 2009 för ett mord begånget som 17-åring.
- Mosleh Zamani avrättades 17 december 2009 för våldtäkt på sin flickvän. Vid tidpunkten för brottet var han 17 år.

5. Rätten till frihet och personlig säkerhet

Gripanden sker ibland summariskt men dock sällan helt godtyckligt. Brott mot klädkoden (påbud att bära hijab) används ibland som förevändning för att kunna gripa personer och sedan utkräva mutor. I samband med detta förekommer hot och trakasserier. Inte bara kvinnor utan även män grips, om än i mindre omfattning, för påstådda brister i klädseln. Även i samband med privata tillställningar kan myndighetspersoner gripa de deltagande för att efter detta kräva mutor mot att vederbörande släpps. Företrädesvis unga personer råkar ut för denna behandling.

Förseelser beträffande klädsel eller umgänge (fritt umgänge mellan ogifta som inte är släktingar) kan resultera i en varning, böter eller i vissa fall fängelse. Trots detta har de senaste åren dock uppvisat en tydlig trend med vissa lättnader kring krav på bland annat efterlevnad av klädstil. Man kan idag på gator och torg, främst i de stora städerna, se en mer avslappnad inställning till exempelvis bruket av den muslimska huvudduken. För bara några år sedan ledde sådana brott till kännbara straff.

Intimt umgänge för ogifta par är straffbart.

Poliskontroller sker regelmässigt i trafiken och leder ibland, framför allt för ungdomar, till godtyckliga beslag av bil eller frihetsberövanden.

Varje iransk man kan få pass, med undantag för regimkritiska personer och grupper som diskrimineras såsom exempelvis bahaier. Det förekommer att pass fråntas personer som är oliktankande. Män som inte gjort sin värnplikt kan ha svårigheter att få pass.

Kvinnor behöver tillåtelse från sin man, far eller annan manlig släkting för att få pass och för att lämna landet. Personer som har rättsliga påföljder att vänta, som exempelvis krav på att betala ersättning till sin tidigare maka efter skilsmässa, kan vägras utresa ur Iran. Förbud att lämna landet kan utdömas som straff. Resor till Israel är förbjudna.

Trakasserier och hot om kommande straff mot för regimen misshagliga personer förekommer. Familjemedlemmar till personer som straffas med döden behandlas ibland förnedrande.

6. Rättssäkerhet och rättsstatsprincipen

Rättsystemet i Iran präglas av oförutsägbarhet och korruption. I praktiken saknas ett självständigt rättsväsende. Detta utsätts för påtryckningar från olika grupper och individer inom samhällssystemet, bland annat genom politiska och religiösa diktat i fall som rör personer vilka uppfattas som hot mot maktetablissemangets intressen.

Det legala ramverket i Iran är svagt och tvetydigt. Brottsrubriceringar som exempelvis ”hot mot islamiska värderingar” och ”brott mot Gud” är svåra att tolka. Ett grundläggande problem är att enskilda domare, som ibland saknar formell juridisk utbildning, inte enbart förväntas döma utifrån kodifierad lag. I många fall baseras domarna på tolkningar av religiösa skrifter och uttalanden av religiösa auktoriteter vilket skapar inkonsekvens, osäkerhet och sammanblandning av rättskällor. Huvudprincipen är dock att islamisk rätt (sharia) har företräde framför annan lag. Ett exempel är konvertering (apostasi) från islam som inte är ett brott enligt iransk civil straffrätt men däremot är brottsligt enligt islamisk rätt och ska bestraffas med döden.

Inom islamisk rättstradition, som också är basen för Irans statsskick, är Guds lag evig och gäller även om det råkar vara så att mänskligheten ännu inte

stiftat ”egna” lagar enligt denna eviga rätt. Det ankommer på de rättsvårdande myndigheterna att så att säga fritt tolka Guds lag.

Domstolsväsendet har flera parallella instanser. Revolutionsdomstolar dömer i politiska rättegångar. I de allmänna domstolarna finns formellt garantier för rättssäkerheten genom rätt att överklaga och rätt till fritt val av försvarare, vilka dock sällan efterlevs i praktiken. Bristerna i rättssäkerheten förstärks även genom bristen på kvalificerade domare. I Iran finns flera specialdomstolar bland annat för pressfrågor och för statsanställda. Det finns också militärdomstolar vilka, liksom de religiösa domstolarna för religiösa företrädare, betraktas som fora för ideologisk kontroll. De religiösa domstolarna lyder direkt under den Högste Ledaren (Ayatolla Ali Khamenei) och omnämns inte i Irans konstitution som en del av det ordinarie rättsväsendet.

Försvarsadvokater som engagerat sig i fall rörande kränkningar av de mänskliga rättigheterna eller i mål med politisk anknytning utsätts för hot, påtryckningar eller repressalier. Ibland dras deras licenser in och frihetsberövande av dessa advokater förekommer i allt större utsträckning.

Trots att det har förekommit enstaka fall då myndighetspersoner som brutit mot lagen och exempelvis utfört dödsmisshandel och därefter dömts så är det tydligt att myndighetspersoner, speciellt i styrande positioner och i ansvarsställning, inte behöver följa alla landets lagar. Detta gäller inte bara frågor som rör mänskliga rättigheter utan även exempelvis möjligheten att få bygglov, försäkringar och pension. Personer inom säkerhetsstyrkorna och försvarsmakten, åtnjuter stora fördelar i samhället och kan agera utan nämnvärd hänsyn till lagar och förordningar.

Iranska advokater utses av två olika organisationer, dels det traditionella Advokatsamfundet och dels det nya *Centre for Legal Consultants for the Judiciary*, vilket tar betydligt större hänsyn till religiösa meriter och politiska aspekter än akademiska. Det kan ses en trend i att den senare vinner i betydelse gentemot den förra och att advokat kåren därmed kan komma att bli mer styrd av religiösa och politiska hänsyn.

Straffbarhetsåldern är enligt lag 18 år men i praktiken straffas även minderåriga.

Bestickning förekommer allmänt, även inom domstolsväsendet.

7. Straffrihet

Underlåtenhet av staten att utreda och bestraffa brott begångna av personer i maktställning är väl förankrad i samhället. Detta ska ses i ljuset av de omfattande brott som begicks under och direkt efter revolutionen 1979 samt under kriget med Irak under decenniet därefter. Dessa har ännu varken utretts eller beivrats. Att vinna framgång i en rättsprocess mot personer i maktställning får anses som utsiktslöst och dessutom förknippat med en högst avsevärd risk att själv råka illa ut. Medlemmar i statens säkerhetsstyrkor åtnjuter i praktiken åtalsfrihet.

8. Yttrande-, tryck-, mötes-, förenings- och religionsfrihet m.m.

Yttrandefriheten har försämrats under de senaste åren. Ett antal tidningar med reformistiska sympatier har under 2010 tvingats upphöra med sin utgivning och journalister har gripits. Rätten att fritt hysa och uttrycka åsikter respekteras inte i Iran trots skydd i konstitutionen. Regimkritiker och personer som återger obekväma åsikter riskerar att fängslas eller bestraffas på annat sätt.

Att uttrycka och ta del av för regimen misshagliga åsikter är generellt sett tillåtet. Däremot råder nolltolerans mot vissa specifika åsikter. Till exempel får man inte framföra kritik mot statsskicket och dess högste ledare. Inte heller stöd för Israel får förekomma eller kritik mot den rådande tolkningen av islam och dess åtföljande rättsskipning. Sådan kritik är förknippad med mycket stora risker för den som framför den. Dock ser man inte sällan kritik mot övriga politiska och samhällsliga frågor som exempelvis subventioner, stadsplanering, viss utrikespolitik och liknande.

Tryckfriheten är beskuren och möjligheter att fritt framföra åsikter i massmedia finns inte. Censurmyndigheterna är restriktiva och det förekommer att exempelvis tidningar stängs för till synes smärre förseelser. Förhandscensur av tidningar förekommer visserligen inte men journalister som ger uttryck för eller återger kritik mot regimen riskerar att fängslas. Åtskilliga journalister har kallats till förhör och till domstol misstänkta för brott mot presslagarna utan att något formellt åtal väckts. Flera journalister hålls fängslade för att ha uttryckt olämpliga åsikter eller spridit vad som betecknas som falsk information och lögnery.

Viss ökad frihet har kunnat skönjas för publicering av böcker med ämnen som tidigare varit otänkbara. Exempelvis finns nu böcker om Shahan hos Teherans bokhandlare. Dessutom förekommer konstutställningar med fotografier och målningar med innehåll som tidigare inte varit tillåtna. Även viss internationell press såsom The Economist finns att tillgå i presskioskerna.

Antalet internetanvändare i Iran har ökat explosionsartat och uppgår nu till cirka 33 miljoner användare vilket motsvarar ungefär 43 procent av befolkningen. Internetkaféer är däremot mycket ovanliga, dock förekommer det att kaféer erbjuder trådlös uppkoppling till internet för sina besökare. Förbudet mot satellit-TV-mottagare efterlevs inte i Iran. Trots risken för höga böter och i vissa fall spöstraff fortsätter bruket av dessa mottagare.

Mötesfriheten är starkt beskuren. Myndigheterna är ytterst känsliga för icke sanktionerade politiska möten och man agerar resolut mot bildandet av informella nätverk. Internet-baserade sociala nätverk såsom Facebook är censurerade. Spridande av information och åsikter förekom ymnigt under revolutionen och det kan ses som en orsak till att man nu har en hård förinställning till denna rättighet. Dessutom förekommer utbredd övervakning av användandet av internet och telekommunikation. Någon fri föreningsverksamhet förekommer inte. Flera protestdemonstrationer har under året upplösts av myndigheterna under våldsamma former och initiativtagare och övriga deltagare har gripits.

Under protesterna efter presidentvalet den 12 juni 2009 demonstrerade hundratusentals människor sitt missnöje genom gatuprotester i de stora städerna i Iran. Polis och säkerhetsstyrkor slog med hänsynslöst våld till mot de demonstrerande vilket resulterade i många dödsfall. Iranska myndigheter hävdar att 37 personer miste livet men människorättsorganisationer har hävdat att det snarare rör sig om 200 personer. Tillstånd krävs för att få demonstrera men sådana tillstånd beviljas inte för protestyttringar.

Att fritt välja och utöva sin egen religion är inte tillåtet. Den dominerande statsreligionen, shiaislam, dominerar helt samhället och rättsapparaten. Dock åtnjuter enligt konstitutionen kristendomen, judendomen och zoroastrianismen en särställning. Dess företrädare tillåts utöva sin religion och sina seder och bruk, dock får ingen missionerande verksamhet förekomma. Av det iranska nationella parlamentets 290 platser är fem reserverade för minoritetsgrupper, två för landets armenier (kristen folkgrupp), en för landets judar, en för landets zoroastrier och en för landets assyrier (kristen folkgrupp,

främst katoliker). Dessa till viss del etniska och till viss del religiösa minoriteter är inte i alla avseenden att betrakta som förtryckta eller förföljda, däremot står de på sätt och vis utanför samhället med exempelvis små eller obefintliga möjligheter att göra karriär inom staten. Sunnimuslimer är i minoritet och får även de utöva sin religion (sunnimuslimerna finns företrädesvis bland landets balucher, araber och kurder).

Att fransäga sig sin vid födseln givna status som muslim är enligt de religiösa lagarna straffbart med döden. Några sådana straff har inte utdömts under 2010, däremot finns det uppgifter om att två personer ska stå åtalade för detta brott. Oklarhet råder om denna brottsrubricering kommer att införas i landets brottsbalk av parlamentet.

Övriga religioner, främst bahai-tron, betraktas som avfällingar från islam och är således olagliga och dess anhängare fängslas, förtrycks och trakasseras.

Personer som bekänner sig till religioner som inte uttryckligen är erkända av landets konstitution utsätts för varierande grader av diskriminering, framförallt för möjligheter till anställning, utbildning, tillgång till bostad och skydd av landets rättsvårdande myndigheter. Handlingar och uttalanden från myndighetspersoner och religiösa auktoriteter skapar ett hotfullt klimat för dessa grupper, framförallt för landets bahaier.

9. De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Rätten att delta i det politiska livet och driva egna frågor är starkt beskuren. Endast ett snävt spektrum av uppfattningar tolereras.

Möjligheten att ställa upp i allmänna val och att arbeta i offentlig tjänst finns i praktiken bara för personer med sanktionerade åsikter.

Rösträtten gäller för alla från 15 års ålder. I de allmänna valen tillåts inga utländska valobservatörer.

Landets militär- och säkerhetstjänster erbjuder attraktiva möjligheter för personer från fattiga omständigheter. De ekonomiska incitamenten i dessa sammanhang är betydande. Se även under punkten 10 nedan.

Irans formella politiska maktstruktur är invecklad med ett flertal rivaliserande organ vilka motiveras snarare av ekonomiska än religiösa och politiska motiv. Landets tre elitgrupper, militären, prästerskapet och inflytelserika

affärsgrupperingar, kämpar om makten över stora affärsintressen snarare än över möjligheterna att driva samhället i en viss politisk riktning.

Det tillåts ingen organiserad opposition i Iran, dock är en inte obetydlig andel av befolkningen kritisk till hela eller delar av samhället/regimen.

Institutioner som exempelvis militären driver omfattande affärsverksamhet och kan agera utan hänsyn till landets civila lagar.

Den högsta politiska och religiösa makten i Iran innehas av den religiöse Högste Ledaren som står över både president och parlament och är förbehållen rätten att intervensera i alla maktsfärer. Den Högste Ledaren utses på livstid av Expertförsamlingen med rätt att avsätta honom under särskilda förhållanden. Ayatolla Ali Khamenei innehar posten sedan 1989.

Den lagstiftande makten i Iran utövas av ett folkvalt parlament med 290 ledamöter. Val till parlamentet hålls var fjärde år, senast 2008. För att en person ska tillåtas kandidera till en post i parlamentet krävs först att han eller hon godkänns av det så kallade Vaktarrådet, som har till uppgift att se till att endast personer som anses som lämpliga får ställa upp i valet. Lämplighetsbedömningen görs i enlighet med vissa (bland annat religiösa) kriterier, varav flertalet är tämligen godtyckliga. Ett stort antal kandidater diskvalificerades av Vaktarrådet under de senaste valen till parlamentet (2008) och presidentposten (2009).

Vaktarrådet fyller en lagrådsliknande funktion. Det ska tolka konstitutionen och granska att all lagstiftning som antas av parlamentet är förenlig med islam och den iranska konstitutionen. Vaktarrådet granskar även kandidater inför val till parlament, president och Expertförsamlingen. Vaktarrådet, som är en av de mäktigaste institutionerna i den iranska staten, består av tolv personer, sex teologer som utses av den Högste Ledaren och sex jurister på förslag av parlamentet efter den Högste Ledarens och chefen för rättsväsendets anvisningar.

För att lösa och medla i konflikter mellan parlamentet och Vaktarrådet finns ett särskilt Råd för ändamålsenlighet med 31 ledamöter.

En av regeringens 21 ministrar är en kvinna och har ansvar för hälsofrågor. Av parlamentets 290 medlemmar är åtta kvinnor.

EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

10. Rätten till arbete och relaterade frågor

En förhållandevis stor del av befolkningen driver traditionellt småskaligt jordbruk. I landets mer moderna arbetsliv råder en hög arbetslöshet och många arbeten ger en skral utkomst som svårigen räcker till mer än de mest basala behoven. Exempelvis bröd och andra basvaror är subventionerade av staten varför det går att överleva med mycket små medel. I landets offentliga sektor är lönerna ofta så ringa att många tvingas arbeta extra för att dryga ut inkomsten. De viktigare positionerna i staten är förbehållna personer med kontakter och bakgrund i inflytelserika kretsar. För dessa positioner och för höga poster inom statliga bolag och utbildningsinstitutioner granskas kandidater före anställning med avseende på ideologi och religion. Anställda personer granskas sedan löpande av den så kallade moralpolisen som är en del av Revolutionsgardet. Fria fackföreningar tillåts inte.

Officiellt uppges landets arbetslöshet uppgå till knappt 15 procent. Uppgiften kan anses tillrättalagd och den verkliga arbetslösheten torde vara väsentligt högre. Av landets totalt knappt 75 miljoner invånare uppges endast cirka 25,7 miljoner vara i arbete.

Av ILO:s åtta centrala konventioner har landet inte ratificerat konventionerna för föreningsfrihet och förhandlingsrätt (nummer 87 och 98) samt konventionen om förbud mot barnarbete (nummer 138). Tillämpningen av de övriga är bristfällig.

11. Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Rätten till grundläggande hälsovård är fastslagen i konstitutionen och någon åtskillnad mellan kön görs där inte. Denna rättighet är i praktiken begränsad.

Knappt tio procent av befolkningen saknar sjukförsäkring. Enligt WHO råder i hälsosektorn brist på resurser och man saknar en modern administration. Delar av landet, främst provinsen Sistan-Baluchestan, är ytterligare förfördelade.

12. Rätten till utbildning

Irans konstitution garanterar varje medborgare rätten till utbildning och cirka 95 procent av alla barn är inskrivna i grundskolan. Klasserna är i regel stora och standarden på undervisningen varierar men får anses vara relativt god i ett regionalt perspektiv.

Enligt lag är barn berättigade till fri skolgång till tolv års ålder. I praktiken kräver skolorna en ringa ersättning för löpande kostnader.

Bland fattiga förekommer att barn sätts i arbete istället för att gå i skola.

Vissa religiösa grupper i samhället, exempelvis bahaerna, förvägras högre utbildning. Det förekommer därför att bahaier driver utbildning i egen regi.

13. Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

Levnadsstandarden är i de fattigaste delarna av befolkningen låg.

Överlevnaden tryggas för många till viss del av ett omfattande subventioneringsprogram för bland annat livsmedel, vilket förutses avvecklas under den kommande femårsperioden.

Enligt UNDP:s index ” Human Development Index” rankas Iran på plats 88, Sverige ligger på plats sju.

Cirka tio miljoner personer lever under den absoluta fattighetsgränsen och cirka trettio miljoner lever under den relativa fattighetsgränsen.

OLIKA GRUPPERS ÅTNJUTANDE AV DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA

14. Kvinnors rättigheter

Kvinnor har i det iranska samhället inte samma ställning som män. Majoriteten av landets vuxna kvinnor är hemmafruar och är beroende av sin man för sitt uppehälle. Kvinnan betraktas i allt väsentligt som en del av familjen, vilken på liknande sätt som familjens barn, lyder under familjeöverhuvudet, mannen, och har därmed i praktiken inte en ställning som fri medborgare.

Landets religiösa lagar får konsekvenser för framför allt kvinnor. Exempelvis är abort förbjuden (utom då kvinnans liv är i fara eller vid våldtäkter etc.), kvinnors ord väger inte lika tungt som mäns i rättstvister (till exempel motsvarar en mans vittnesmål två kvinnors), speciella regler gäller för kvinnors klädsel och uppträdande med mera. Kvinnor har en rättsligt svagare ställning än män och vissa lagar, exempelvis familjerätten, innebär mer omfattande inskränkningar i kvinnors liv än i mäns. Brott mot kvinnor, till exempel våldtäkt eller sexuellt ofredande, kan svårligen beivras då kvinnor riskerar att råka illa ut på grund av sina anklagelser. Kvinnor som anklagar män för brott löper stor risk att själva bestraffas av rättssystemet.

Det förekommer att kvinnor grips av moralpolis om deras klädsel eller uppträdande inte är i överensstämmelse med reglerna.

Våld mot kvinnor är förbjudet men religiösa lagar och ett traditionellt synsätt gör att det ändå i praktiken är vanligt förekommande.

Trafficking är ett utbrett problem. Unga flickor från fattiga familjer lockas till rika städer i grannländerna där de hamnar i en beroendeställning och utnyttjas sexuellt.

De religiösa lagarna tillåter temporära äktenskap (sigheh/mota'a) som tjänar som ett lagligt sätt att köpa sexuella tjänster av kvinnor. En kvinna saknar lagliga möjligheter att hindra sin man att ingå sådana tillfälliga äktenskap med andra kvinnor.

Abort är illegalt i Iran, undantag kan göras om moderns liv är i fara eller om fostret är missbildat. Preventivmedel säljs öppet på apotek. Inga uppgifter finns om att kvinnlig könsstympning förekommer i Iran.

Mord på grund av skam, så kallade hedersbrott, förekommer på landsbygden men är ytterst ovanliga. Denna typ av brott är illa sedda och anses även strida mot islam.

15. Barnets rättigheter

Barn har en utsatt situation i Iran. Barnarbete har förekommit under lång tid och är en etablerad företeelse. Det är inte bara i mindre familjejordbruk utan även i mer organiserade former som barn utnyttjas som arbetskraft. Enligt lag får barn under 15 år inte arbeta.

Samhällets institutioner för barns skydd är svaga och det erbjuds ringa hjälp till barn som inte får tillräcklig omsorg av sina vårdnadshavare eller släktingar.

Enligt religiösa påbud betraktas pojkar som könsmogna strax före 15 års ålder och flickor strax före nio års ålder. Detta har traditionellt varit den lagligt tillåtna giftasåldern. År 2002 slog Rådet för ändamålsenlighet fast gränsen till 13 år för flickor och 15 år för pojkar men att yngre flickor ändå kan giftas bort efter särskilt medgivande från familjen.

Iran har kritiserats för att inte särbehandla barn inom straffrätten. Personer under 18 år kan i princip dömas till samma straff, inklusive dödsstraff, som vuxna. Flera minderåriga har under de senaste åren dömts till dödsstraff och hållits fängslade till dess att de fyllt 18 år varefter avrättningarna verkställts vilket strider mot konventionen om barnets rättigheter som Iran ratificerat. Det finns särskilda domstolar för minderåriga som ska ta hänsyn till den åtalades ålder men som likväl utdömt dödsstraff.

I landets stora städer är gatubarn en vanlig syn. Ofta ser man barn idka försäljning av enklare attiraljer i gatukorsningar mellan väntande bilar.

Aga är tillåtet i Iran.

16. Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter

I landet finns en mängd minoriteter. Överlag har dessa grupper tidigare sett sin gemensamma nationalitet som enande. Denna gemensamma syn är för närvarande under upplösning. Det är framförallt kurder och balucher som alltmer tar avstånd från den iranska nationaliteten. Staten har svarat med repressalier mot dessa befolkningsgrupper. Vissa etniska minoriteter har en starkt begränsad yttrande- och mötesfrihet.

Konstitutionen slår fast att shiaislam är landets statsreligion. Det betyder bland annat att presidenten måste vara shiamuslim. Konstitutionen innehåller ett särskilt erkännande av de tre religiösa minoriteterna, kristna, judar och zoroastrier som tillåts utöva sin religion och har reserverade platser i parlamentet. De religiösa minoriteternas situation är, trots detta, utsatt.

Den judiska minoriteten i Iran räknade strax före revolutionen 1979 till över 100 000 personer. De senare åren har antalet drastiskt minskat till följd av utvandring och uppges idag uppgå till cirka 20 000. Trots regimens hatfyllda retorik mot Israel som stat behandlas Irans judar relativt väl.

De kristna i Iran, över 200 000 personer, är främst armenier och assyrier. Cirka 90 procent av de kristna tillhör församlingar som predikar på det egna språket och alltså inte på persiska. Missionerande verksamhet och att sprida biblar och andra kristna texter är förbjudet.

Zoroastriernas antal beräknas till cirka 30 000 personer. Såvitt känt utsätts de inte för direkta kränkningar utöver de allmänna svårigheter som finns för icke-muslimer i Iran.

Bahaierna är den största icke-muslimska religiösa minoriteten i Iran med ett uppskattat antal trosanhängare på cirka 300 000. De utsätts för svår och systematisk förföljelse och diskriminering i Iran. Bahaierna är i praktiken rättslösa och de erkänns inte som en religiös minoritet. De diskrimineras ofta socialt och ekonomiskt och stängs inte sällan ute från anställningar både i offentlig och privat sektor. Sju ledande bahaier dömdes under 2010 till mycket långa fängelsestraff efter en rättegång som starkt kritiserats av såväl Sverige som EU, bl.a. för att de inte fått den rättshjälp de hade rätt till. Möjligheter till offentlig karriär är begränsade för minoriteter vilka också är underrepresenterade i offentlig förvaltning.

Språkstudier i minoritetsspråken förutom armeniska erbjuds inte av offentliga skolor. Den arabiska som studeras är endast relaterad till islam och religiösa ändamål.

En stor del av befolkningen är azerier och talar en turkisk dialekt förutom persiskan. Denna turkiska identitet är kontroversiell och får inte uttryckas fritt. Azerierna är företrädesvis shiamuslimer.

Förutom ovanstående finns i Iran även kurder, lurer, gialker, mazanderanier, talysher, turkmener, qashqaier, bakhtiarier samt iranska araber. Även dessa grupper talar egna språk och har svårt att fritt uttrycka sin identitet.

Kulturella yttringar av minoriteterna får inte förekomma fritt.

Omkring 10 procent av befolkningen är sunnimuslimer - företrädesvis bland kurder, balucher och araber.

Inom straffrätten diskrimineras icke-muslimer, exempelvis kring straffsatser och arv.

Iranska myndigheter bedriver i regel inte någon aktiv verksamhet för att komma åt konvertiter från islam, men en konvertit som utsätts för förföljelse av enskilda har inte möjlighet att söka skydd och få upprättelse hos myndigheterna. Tvärtom riskerar fallet att förvärras på grund av att personen avsagt sig sin tro. Så länge man låter sin religiösa övertygelse vara en privatsak löper man i allmänhet inte några särskilda risker.

Se även punkt 8, religionsfrihet, ovan.

17. Diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet

Homosexuella, bisexuella och transpersoner (HBT-personer) lever ett undanskymt liv i Iran och deras existens förnekas från officiellt håll. Den officiella retoriken mot homosexuella är stark.

Homosexualitet är i sig inte förbjudet, däremot är homosexuella handlingar straffbara. Uppgifter om dödsdomar och avrättningar på grund av anklagelser om homosexuellt umgänge har förekommit. Öppet homosexuella syns, om än ytterst sällan, i samhället. Att leva helt öppet som homosexuell är förknippat med stora svårigheter och risker.

Offentliga uttryck för kärlek mellan vuxna individer undertrycks i Iran oavsett sexuell läggning.

Könsbyten är sanktionerade av staten och medicinsk hjälp så som operationer och hormonbehandling ges till personer som så önskar. Politiken kan tolkas som ett försök att förneka existensen av homosexualitet och vad man på politisk nivå uppfattar som en utmaning mot de traditionella könsrollerna.

18. Flyktingars rättigheter

Cirka 3 miljoner flyktingar befinner sig i landet framför allt från Afghanistan. Ungefär en miljon av dessa är registrerade och åtnjuter tillgång till vissa av samhällets trygghetssystem. Övriga två miljoner uppehåller sig illegalt i Iran och är i princip rättslösa. En minoritet av dessa registrerade flyktingar lever i

flyktingläger. Irans politik syftar till att flyktingar ska återvända och alltså inte integreras i samhället.

Den ursprungliga orsaken till migrationen av afghaner är naturligtvis kriget i Afghanistan men det faktum att afghaner delar religion och har ett nära besläktat språk med iranierna medför möjligheter att arbeta och leva i Iran om än i lågstatusyrken. Afghanistan är dessutom ett i många delar outvecklat samhälle med otrygghet som innebär att Iran framstår som ett bättre alternativ med möjligheter till tryggare utkomst och liv.

Flyktingarna arbetar framför allt i bygg- och jordbrukssektorerna.

De illegala flyktingarna åtnjuter inga rättigheter utan står utanför alla trygghetssystem.

19. Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Iran, som har ett stort antal krigsinvalider efter kriget med Irak 1980-1988, har gjort betydande ansträngningar för att hjälpa funktionshindrade samt att motverka diskriminering av funktionshindrade personer. Dessa personer har dock, detta till trots, en svår situation. Det iranska samhället är generellt sett inte organiserat med hänsyn till de funktionshindrades speciella behov.

ÖVRIGT

20. Frivilligorganisationers arbete för mänskliga rättigheter

Åtskilliga FN-organ är verksamma i Iran, däribland UNHCR, UNICEF, WHO, WFP, UNDP, UNESCO och UNODC. Däremot är insatser för att informera och verka för en förbättring i landet för de mänskliga rättigheterna i praktiken inte möjlig.

Många frivilligorganisationer har lagts ner och dess personal har hotats och fängslats för sitt arbete. Tveksamhet råder om dessa organisationer verkligen är fristående från inflytande av iranska myndigheter.

21. Internationella och svenska insatser på området mänskliga rättigheter

Sedan presidentvalet i juni 2009 har insatser från utländska aktörer starkt begränsats. Vissa insatser, som till exempel vaccineringsprogram och miljöförbättringsarbete, kan dock fortfarande utföras.

EU har i dialog med Iran sökt verka för en positiv utveckling för respekten av de mänskliga rättigheterna i Iran. Inga möten inom ramen för denna dialog har kunnat genomföras sedan 2006.